

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ ΤΟΥ ΙΣΘΜΟΥ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ

Γράφων τὴν ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ Νέου Ἑλληνομνήμο-
νος σ. 434 κ. ἐ. πραγματείαν τὴν φέρουσαν ἐπιγραφὴν τὰ
τείχη τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας,
ἐξέδωκα σὺν τοῖς ἄλλοις ἐν σ. 471^β κ. ἐ. τὸν Χρησμὸν τοῦ
Ἰξαρμίου, ὃν ἐπειράθην νὰ ποδείξω ποιηθέντα κατὰ πᾶσαν πι-
θανότητα ἐκ τῶν ὑστέρων ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κων-
σταντίνου Παλαιολόγου τῷ 1446 κτίσιν τοῦ περιβόλου τῶν
τειχῶν τοῦ ἰσθμοῦ, καὶ δὴ μετὰ τὸ ἐτος ἐκεῖνον καὶ τοῦ
1449. Ἀλλ' εἰς τοὺς κώδικας, ἐξ ὧν ἐξέδωκα κατ' ἀντιβολὴν
τὸν Χρησμὸν ἐκεῖνον, πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ὁ Μαρκιανὸς Cl.
VII cod. 22 ὃ ἐν ἔτει 1590 γραφείσιν ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Γεωργίου
Κλόντζα¹. Περιλαμβάνεται δ' ἐν τῷ κώδικι τούτῳ ὁ Χρησμός
μεταξὺ ἄλλων χρησμολογικῶν ἐν φ. 201^β-201^α. Καὶ εἶνε μὲν
τὸ ἀντίγραφον κακόν, ἀλλὰ χάριν συμπληρώσεως τῆς ἐμῆς
ἀντιβολῆς παραθέτω ἐνταῦθα τὰς ἐξ αὐτοῦ διαφόρους γραφὰς
ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἐν σ. 471^β τοῦ Β' Τόμου τοῦ Νέου Ἑλ-
ληνομνήμονος ἔκδοσιν.

Εἶνε δ' αἱ διαφοραὶ αὗται τοῦ κώδικος τοῦ Κλόντζα (Κ)
πρὸς τὴν ἔκδοσιν (Ε) αἱ ἑξῆς:

σ. 473-476 στ. 2. *τείχεος* Ε: *τείχους* Κ   3. *τειννήξει-*
ται Ε: *τειννηξεται* Κ   *πλειῖστον οἰωνοῖσί τε* Ε: *πλείστον οἰω-*
νοῖσι τε Κ   *ἐλώρια* Ε: *ἐλωρια* Κ   9. *ὑπερ* Ε: *ὑπερ* Κ
10. *Ἑλλάδα* Ε: *ἐλλάδει* Κ   11. *μέροψ* Ε: *μέροψ κατὰ*
διόρθωσιν τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος μέρος Κ   *γρυπὸς* Ε:
γρυπὸς Κ   12. *πέρας* Ε: *πάρος* Κ   13. *ἐλκεσιπέπλων* Ε:
ἐλκέσι πέπλων Κ   14. *κ' οὐκ ἔτ' ἐσσεῖται* Ε: *κοῦκ ἐτεσ-*
σεῖται Κ   *Ἑλλήνων* Ε: *ἐλλήνων κατὰ διόρθωσιν τοῦ τὸ*
πρῶτον γραφέντος ἐλλήνων Κ   (καὶ 18) *ἤξει* Ε: *ἤξει* Κ

¹ Ἴδε περὶ αὐτοῦ Νέου Ἑλληνομνήμονος Τόμ. Γ' σ. 240.

15. ἐρινὸς Ε: ἐριννίς Κ 16. Ὅταν Ε: δταν Ε
 πίτων Ε: πίτην Κ δέξηται Ε: δέξηται κατὰ διόρθωσιν
 τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος δέξεται Ε 17. ἰσθμοῦ Ε: ἰσ-
 θμου Κ γένος Ε: γένος κατὰ διόρθωσιν τοῦ τὸ πρῶτον
 γραφέντος θένος Κ 17-18. οὐρανόθεν Ε: οὐνώθεν Κ
 18. μέτα Ε: μετά Κ 18-19. ὑποθήσει Ε: ὑποθηέσ-
 σει Κ 19. τέταρτον Ε: τέτρατον Κ.

Εἰς ταῦτα δὲ πρέπει νὰ προστεθῇ, ὅτι τὸ ν ἔχει πολλάκις
 τὸ σχῆμα τοῦ υ ἐν τῷ κώδικι (μαθέειν — τριαυνοκράτορος —
 δύσμορον — κακόμορον — ἀχαιμενίδων — πλείστου — ἐθυῶν —
 ἰσθμόν — ἄξου — λύθρου — ἐνοσίχθουρος — πέδου).

Εἰς δὲ τὸν Χρησμὸν τοῦτον, ἀνεπίγραφον ὄντα ἐν τῷ κώ-
 δικι, ἔπονται τάδε·

Ἑρμηνεία : ~ 1

Ὅποτε τανυσίπεπλος ἄσπις Πελοποννησίων ² βεβαίως στήσεται·
 ἀλλὰ γε τειχέων ὅλοὸν ἐσσεῖται ³ κράτος· οἱ ⁴ κέν μιν ἐγείρουσιν, οὔτοι
 κατερείψουσι· δύσμορον ⁵ γένος Ἑλλήνων ⁶ παραδιωχθήσεται· τεθνή-
 ξονται δ' ὅ τι πλείστοι ⁷· ἐλώρια ⁸ κείσονται, οἰωνοῖσι ⁹ τε πᾶσι βρῶμα
 γενήσονται : ~

Τοῦ δὲ ἀνεπιγράφου Χρησμοῦ προηγεῖται ἐν φ. 205^α - 205^β
 τοῦ κώδικος « -| Χρησμὸς Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ». Ἐγγραφή
 δὲ πάντως ὁ ψευδεπίγραφος οὗτος Χρησμὸς ἐν Πελοποννήσῳ
 βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ εἶνε ἀπλή παραλλαγή
 τοῦ ἐτέρου. Ἐχει δὲ ὡδε·

Ἦξει γὰρ τότε πολυμήχανος ἀνὴρ, λειοπώγων, ξανθός τε, γρυ-
 πός, βραχὺς, πολιός, Ἑλλήνων ἀρχηγός· ὃ γε τειχίσει ἰσθμόν· τύχη
 δ' οὐκ ἔσται τούτου μέτα. Ἐς αὖθις γὰρ ὠραιότης, ἰσχύς τειχέων

1. ἔρμηνεία 2. πελοποννησίων 3. ἐσεῖται 4. εἰ 5. διόμορον
 6. ἑλλήνων 7. πλείστοι 8. Κατὰ διόρθωσιν τοῦ τὸ πρῶτον γραφέντος
 ἐλώρια 9. οἰωνοῖσι
 1. ἠξει λειοπόγων 2. πολυός ἰσθμόν 3. μετά

ὀλεῖται τοξοφόρων ἀνδρῶν πάρα ἀρηιφίλων. Ἐντεῦθεν μέγα σθένος ἤδη μεγαλορρητόρων Ἑλλήνων ἐν μάχαις οὐκ ἔτ' ἐσσεῖται· ἐκβεβλημένοι δ' ἐκ βάρων πάτρης ἀλλοτρίαν οἰκήσουσι. Τότε χεῖρ πολεμίων [αὐ]τοὺς ὀχλήσει· τῆς σφῶν ἀπολωλυίας γὰρ κοιρανίης, πολεμίων πάρα κυριευθήσονται. Αὐτίκα δέ γε τοῖσιν ἤξει ὀμήγουρις βοηθὸς πολυειδῆς τε πολύχειρ καὶ χαλκόπους, τίσιν, δίκην αἰτούσα, ἣ καταβάλει μένος τούτων θρασυτήτά τε πολεμίων, πολὺ πλῆθος αὐτῶν παμπαν ὀλοῦσα. Βυζάντιόν γε μὴν ἐλευθερωθήσεται· ὑπερόριοι πάντες οἴκοι ἀθροισθήσονται καὶ ἐν ἰδίῳ ἀνακαλεσθήσονται. Ἄλλ' αἵματός ἐστι χύσις μέγιστος. Τότε ἐλπίς ὑπερασπισμός τε τῶν Πελοποννησίων ἀνδρείων ἐδρασθήσεται· ζεύγη γὰρ ὑποπεπτωκότων τῶν πολεμίων, γαλήνη μέγιστος ἐστίν. Μακάριος ἀνὴρ ὁ οἰκήσων τότε τὴν Πελοπόννησον : -

Ἄλλὰ πολὺ ἀξιολογώτερα προσθήκη εἰς τὰ περὶ τῶν τειχῶν τοῦ ἰσθμοῦ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας εἶνε τὸ ἐξῆς χωρίον Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου τοῦ ἔπειτα πρώτου μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου. Περιλαμβάνεται δὲ τοῦτο ἐν τῷ ἐπιταφίῳ τοῦ Γενναδίου « ἐπὶ τῷ μακαρίτῃ καὶ ἀοιδίμῳ δεσπότη κῆρ Θεοδώρῳ Παλαιολόγῳ τῷ πορφυρογεννήτῳ », ὅστις σώζεται, ὅσον μέχρι τοῦδε ἠδυνήθην νὰ εὔρω, μόνον ἐν τῷ κώδικι ΧΧΙΙ-Ι τῆς βιβλιοθήκης τῶν ἐν Νεαπόλει Ἱερωνυμιτῶν (Gerolamini ἢ dell' Oratorio), ἐν φ. 319^a κ. ἐ.. Ὁ δὲ Θεόδωρος, εἰς ὃν ἀναφέρεται ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Γενναδίου, εἶνε ὁ δεύτερος τῶν ὀμωνύμων δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου, ὁ υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου. Ἔχει δὲ τὸ χωρίον τοῦ ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν θέρους ἐκγραφέντος ἐπιταφίου τοῦδε ὡς ἐξῆς·

Ἐν τις ἐμέμψατ' ἂν αὐτοῦ μόνον ἀβασανίστως, τὴν περὶ τὸν

1. ἀρηιφίλων	2. μεγαλορρητόρων	3. ἔτ' ἐσσεῖται	4. ἀπολωλυίας
5. τοὺς	6. κυριευθήσονται	7. πολυειδῆς	8. αἰτούσα
9. καταβάλει	10. πολυπλήθει	11. παμπαν	12. βιζάντιον
13. οἴκοι	14. ἀθροισθήσονται	15. ἀλλ' αἵματος	16. ἐλπίς
17-18. ἀνδρείου (=ἀνδρείον) ἐδρασθήσεται	19. οἰκήσου (=οἰκήσον)		
20-21. πελοπόννησου (=πελοπόννησον)			

ἰσθμὸν ἐκείνην ὀλιγωρίαν, ὑφ' ἧς αὐτός τε κατέσκαπται καὶ τῶν οἰ-
 κούντων τὴν νῆσον ἐάλωσάν τε καὶ ἀπέθανον οὐκ ὀλίγοι. Ἄλλ' εἰ μὴ
 τις αἰτίας ἔξω τιθείη τὸν ἄνδρα, οὐδὲ τὰδελφοῦ φείσεται· ὅς ἐτείχιζε
 μὲν τὸ δεύτερον ὡς φυλάξων· ὤρετο γὰρ προπολεμήσειν τοῦ τείχους
 πάντας ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνο ἰδρύετο· οὔτε δ' ἀποσοβῆσαι τοὺς πολεμίους, ὅ
 οὔτε κενούς ἐκπέμψαι μόνος δυνάμενος, μόλις ἴσχυσε φυγῆ τὴν σω-
 τηρίαν εὑρέσθαι. Ἐργολάβοις μὲν γὰρ ἐδυνήθη τοῖς τὴν νῆσον ἔχουσι
 χρῆσασθαι, τῶν μὲν ἐκόντων, τῶν δὲ ἀκόντων βαδιζόντων ἐπὶ τοὺς
 πόνους· ἃ δ' ἦν ἀνδρῶν ἔργα καὶ νοῦν ἐχόντων οὔτ' ἤδεσαν οὔτ' ἤθε-
 λον πράττειν, οὔτ' ἦν ὅπως ἄκοντες πράττοιεν, καὶ τείχος ἀνεστα- 10
 μένον ἀρχόντος ἀρετῆ καὶ σπουδῆ φυλάκων ἀνέτρεψε προδοσία καὶ
 ἀνοία. Οὔτε τοίνυν ὁ γενναιότατος Κωνσταντῖνος ἐπαίνων ἂν στεροῖτο
 δικαίως, οἱ τῶ καλλίστοις καὶ μεγίστοις ἐγχειρηκότι τῶν ἐπ' αὐτοῦ
 πάντων πρέπουσιν, οὔτε τὰδελφῶ τὴν αἰτίαν εὐλόγως τις ἂν ἐπενέγ-
 κτοι τοῦ μὴ βεβαίως στηῆναι τὴν ἀρχὴν τὸν περίβολον. Τῆς γὰρ αὐ- 15
 τῆς πονηρίας τῶν ἐντὸς ἰσθμοῦ πάντων τό τε πρότερον τό θ' ὕστερον
 πτώμα τοῦ τείχους καὶ αἱ μετὰ ταῦτα κατασχοῦσαι τὴν νῆσον ἀπα-
 σαν συμφοραί. Καὶ καθ' ἅπερ οὗτος ἀνίστη μὲν τὸ τείχος ἐφιστάμε-
 νος πανταχοῦ τοῖς ἔργοις καὶ διατάττων ἕκαστα, οὐκ ἴσχυσε δὲ μετὰ
 ταῦτα σῶσαι παρῶν, οὔτως ἐκεῖνος συνειργάζετο μὲν ποτε καὶ συνε- 20
 πόνει τῶ μεγάλῃ βασιλεῖ τὰ περὶ τὸν τειχισμόν, παρεῖναι δὲ τῶν
 πολεμίων ἐπιβουλεύόντων καὶ σῶζειν πάνυ θέλων οὐκ ἴσχυεν. Οὔτως
 οὔτε βοηθεῖν οὔτε βοηθοῦντες ἀμύνειν καὶ σῶζειν οἶδασι Πελοποννή-
 σιοι, καὶ οὔτ' ἀπαντᾶν ἐκόντες οὔτ' ἀπαντῶντες ὑφίστασθαι τολμῶσι
 καὶ καρτερεῖν, ἀλλ' αἰροῦνται μᾶλλον φεύγοντες καὶ κρυπτόμενοι κιν- 25
 δυνεύειν ἢ μετ' ἀρετῆς διακινδυνεύοντες σῶζεσθαι, καὶ τοῖς ἀρχουσιν
 ἀντὶ δόξης δύσκειαν φέρουσι πανταχοῦ. Οἱ τῶ μὲν πλήθει τῶν σω-
 μάτων θαρροῦντες ἐπιχειροῦσι μετὰ δόξης σῶζειν αὐτὰ, αὐτῶν δ'
 ὑπὸ δειλίας ἀπολλυμένων τῆς ἐν ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς γνώμαις φαύ-
 λως ἐστρατηγηκένας καὶ διφκηκένας δοκοῦσι τοῖς οὐκ εἰδόσι τῶν ἀρ- 30
 χομένων τὰς νόσους. Μόνης ἄρα τῆς χώρας κληρονόμους εἶπειν ἐστι

οι
 αι

4. τοδεύτερον 12. στερεῖτο 13. ὅς 14. τίς 14-15 ἐπενέγκ
 15. τῆναρχίην 17 (καὶ 19). μεταταῦτα 18. καθάπερ 29. ὑποδειλίας

τῶν ποτὲ Πελοποννησίων τοὺς νῦν καὶ ψιλὸν τὸ τοῦ γένους ἔχοντας ὄνομα, ἀρετῆς δὲ τῆς ἐκείνων οὐδ' ὅσον εἰκὸς ἐστὶ καὶ εἰς νότους καθῆκειν μετειληφότας.

Ὅσα λέγει ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ Γεννάδιος συμφωνοῦσι πρὸς τὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ὑπ' ἐμοῦ συλλεγείσων πηγῶν γνωστά περὶ τοῦ Ἰσθοῦ καὶ ἐν μέρει πλουτίζουσιν αὐτά. Πράγματι ὁ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου ἐν ἔτει 1413 κτισθεὶς περίβολος, οὗ τῆς μερίμνης καὶ φυλάξεως ἡμέλησεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, ἔνεκα τῆς ἀπροθυμίας καὶ ἀκηδίας τῶν Πελοποννησίων, δὲν ἤρκεσεν εἰς ἄμυναν τῆς χερσονήσου ἀπὸ τῶν ἐπερχομένων Τούρκων. Διὸ, ἐπιδραμόντος τοῦ Τουραχάνη τῷ 1423, ἐπῆλθον τὰ ποτελέσματα τῆς ὀλιγωρίας ἐκείνης, ὑφ' ἧς αὐτὸς τε (ὁ περίβολος τοῦ Ἑξαμιλίου) κατέσκαπται καὶ τῶν οἰκούντων τὴν νῆσον ἐάλωσάν τε καὶ ἀπέθανον οὐκ ὀλίγοι, καθ' ἃ λέγει ὁ Γεννάδιος, ὅστις δυστυχῶς δὲν προσθέτει καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων καὶ αἰχμαλωτισθέντων, ὃν οὐδ' ἄλλοθεν γινώσκωμεν¹. Τὰ δὲ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Γενναδίου περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ὅτι, καίπερ ἐκ νέου τειχίσας τῷ 1443 τὸν ὑπὸ τοῦ Τουραχάνη καταστραφέντα περίβολον, οὔτε ἀποσοβῆσαι τοὺς πολεμίους, οὔτε κενοὺς ἐκπέμψαι μόνος δυνάμενος, μόλις ἴσχυσε φυγῆ τὴν σωτηρίαν εὐρέσθαι, ἀναφέρονται εἰς τὴν γνωστὴν ἡμῖν ἦτταν καὶ φυγὴν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Θωμᾶ τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 11 πρὸς τὴν 10 Δεκεμβρίου 1446 μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν ὀεσποτῶν ὑπὸ τῶν συμμάχων Ἀλβανῶν². Ἄξια δὲ προσοχῆς εἶνε καὶ ὅσα λέγει ὁ Γεννάδιος περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἀνακτίσεως τοῦ τείχους· ἐργολάβους μὲν γὰρ ἐβυνήθη ταῖς τὴν νῆσον ἔχουσαι χρήσασθαι, τῶν μὲν ἐκόντων, τῶν δὲ ἀκόντων βαδιζόντων ἐπὶ τοὺς πόρους. Πράγματι καὶ ἐκ τοῦ Χαλκοκονδύλη γινώσκωμεν, ὅτι ὡς τάχιστα, ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν ὡς λέγει ὁ γράψας τὸν Θρηῖνον Κων-

¹ Νέου Ἑλληνομνήμωνος Ἰόμ. Β' σ. 4611 κ. ἑ.

² Λύτθι σ. 479 κ. ἑ.

σταντινουπόλεως¹, ἔκτισε τὸν περίβολον. ὁ Κωνσταντῖνος, ὅς-
 τις, συγκαλέσας αὐτοῦ (εἰς τὸν ἰσθμὸν) καὶ τὸν ἀδελφὸν καὶ ἦς
 αὐτὸς ἦρχε χώρας ξύμπαντας ἐνταῦθα μεταπεμψάμενος ἐλη-
 λάκει τὸ τεῖχος, παραδοῦς ἐνὶ ἐκάστῳ ὅσον ἐν τοσούτῳ
 χρόνῳ παρέχεται ὠκυδομημένον². Καὶ τὰ μὲν διὰ πα-
 χέων γραμμάτων ἐνταῦθα ἀναγραφόμενα χωρία τοῦ Γενναδίου
 καὶ τοῦ Χαλκοκονδύλη ἐλέγχουσι τοὺς δύο τούτους συγγρα-
 φεῖς συμφωνοῦντας περὶ τὸν τρόπον τῆς κτίσεως τοῦ περιβό-
 λου. Ὅσα δ' ἐν τῇ εἰρημένῳ λέγει νέα δι' ἡμᾶς ὁ Γεννάδιος,
 ὅτι τῶν τῆν νῆσον ἐχόντων, ἦτοι τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀρχόν-
 των, οὓς ἐργολάβους παρέλαβεν ὁ Κωνσταντῖνος, τινὲς μὲν
 ἐκόντες, τινὲς δὲ ἄκοντες, συνεπόνθησαν εἰς τὴν ἀνάκτισιν τοῦ
 τείχους, εἶνε μὲν νέα, ἀλλὰ πάνυ πιθανά. Ἐπανελήφθη δὴλα
 ὅτι καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου οἰκοδόμησιν, τοῦθ'
 ἄπερ ἠγνοοῦμεν μέχρι τοῦδε, αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ εἶχε συμβῆ
 κατὰ τὴν κτίσιν τοῦ περιβόλου ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ
 αὐτοκράτορος Μανουήλ, ὅτε ἡ ἀντίδρασις τῶν ἀρχόντων κατὰ
 τῆς τειχίσεως προέβη μέχρις ἀποπείρας καταστροφῆς τοῦ τεί-
 χους, ἀποτυχούσης διὰ τὴν ἔγκαιρον ὑπὸ τοῦ Μανουήλ σύλ-
 ληψιν τῶν ἀντιδρώντων³. Τέλος δὲ ἀξιόλογα εἶνε καὶ ὅσα δι-
 δάσκει ἡμᾶς ὁ Γεννάδιος περὶ τῆς ὀλιγωρίας καθ' ὅλου καὶ
 ἀπροθυμίας τῶν Πελοποννησίων περὶ τὴν στήριξιν τοῦ βαρέος
 ἔργου τῶν δεσποτῶν, ἀναλαβόντων τὸν ἄλλως δυσέφικτον
 ἀγῶνα τῆς διασώσεως τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς ἐπαπειλου-
 μένης ὑποδουλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἴν τελεῖ δὲ προσθέτω καὶ τὸ ἐξῆς χωρίον ἐκ τῆς Γεωγρα-
 φίας τοῦ Μελετίου περὶ τῆς ἐν ἔτει 1446 καταστροφῆς τοῦ
 ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἀνακτισθέντος τείχους. Ἰστοῦτον τὸν

¹ *Illissen* Analecten der mittel- und neugriechischen Litteratur Τόμ. Γ' σ. 115 στ. 67 κ.έ.

² Λαονίκου Χαλκοκονδύλη ἐκδ. Βόννης σ. 319,15 κ.έ. Πρὸβλ. Νέου Ἑλληνομνημονος Τόμ. Β' σ. 471 κ.έ.

³ Νέου Ἑλληνομνημονος Τόμ. Β' σ. 454 κ.έ.

τοιῖχον τοῦ Ἰσθμοῦ, κατεπολέμησεν ὁ β'. Σουλτὰν Μουράτης, ἐν ἔτει 1116, τῇ ιδ'. τοῦ Δεκεμβρίου μὲν 60 χιλιάδας ἀνθρώπων, καὶ δι' ἐπιβουλῆς ἀφείθη τὸ Τεῖχος ἡμέρα Σαββάτω, τὸ ὁποῖον κρημνίσαντες, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐκυρίευσεν σχεδὸν ὅλην αὐτήν, καὶ τότε ἔκοιραν Χριστιανοὺς οἱ Τούρκοι 22. χιλιάδας, καὶ μεγάλην λεηλάτησιν ἔκαμον· οἱ δὲ Παλαιολόγοι ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Θωμᾶς διὰ τῆς φυγῆς ἐλυτρώθησαν¹. Παραβάλλοντες δὲ τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς τὰς λοιπὰς πηγὰς περὶ τῆς ἐν ἔτει 1116 καταστροφῆς², παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ μὲν ἡμερομηνία 11 Δεκεμβρίου, ἅμα δὲ καὶ ἡ μνεία τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Θωμᾶ ὡς φυγόντων εὐρίσκεται παρὰ μόνον τῷ Ἰωαννικίῳ Καρτάνῳ³, ἡ δὲ ἡμέρα Σάββατον καὶ ἡ μνεία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σὺν τῷ Μουράτ στρατευομένων ἐξήκοντα χιλιάδων ἐν τῷ Παρισιακῷ βραχεῖ Χρονικῷ⁴. Ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ εὐρίσκομεν τὸν ἀριθμὸν εἴκοσι καὶ δύο χιλιάδων θυμάτων τῶν Τούρκων. Κατὰ ταῦτα ὁ Μελέτιος παρέλαβε τὰς εἰδήσεις αὐτοῦ ἐξ ἄλλης ὅπως ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς πηγῆς, ἐξ ἧς μέρος τῶν μαρτυριῶν αὐτῶν ἠρύσθησαν ὁ Καρτάνος καὶ ὁ γράφας τὸ Παρισιακὸν χρονικόν, ἀλλ' ἦτις περιεῖχε καὶ ἄλλα, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων στραγέντων. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶνε, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ἀπολεσθείσῃ πηγῇ, ἧς ἀπήχησις γίνεται ὁ Μελέτιος, ἐμνημονεύετο, ὅτι τὸ τεῖχος ἀφείθη δι' ἐπιβουλῆς, τοῦθ' ὅπερ ἀντι-

θ

στοιχεῖ πρὸς τὸ ἀφῆ ὁ τεῖχος παρὰ τῶν ἐπιβούλων τοῦ Παρισιακοῦ κώδικος. Τούτου τὴν πρώτην λέξιν κακῶς ἀπὸ τοῦ Billialdus εἰσηγησαμένου ἀνεγίνωσκον ἀφῆθη οἱ ἐκδόται ἀντὶ τοῦ ἀφῆθη (= ἀφείθη), ὅπερ ὡς ὀρθῶς ὑπ' ἐμοῦ διαγνωσθὲν⁵ ἀποδεικνύει καὶ ἡ παρὰ τῷ Μελετίῳ γραφὴ ἀφείθη.

¹ Ἰθδ. σ'. Ἰὸν Βενετῖα 1807 Τόμ. Β' σ. 365.

² Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Β' σ. 479 κ.έ.

³ Λύτθι σ. 182.

⁴ Λύτθι σ. 480.

⁵ Λύτθι σ. 484.